

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
TOSHKENT DAVLAT IQTISODIYOT UNIVERSITETI**

Qo‘lyozma huquqida

UDK: 330.3:33s5(s52)

QILICHEV ALISHER AKRAMOVICH

**KORXONA MOLIYAVIY BARQARORLIGINI BOSHQARISH
TIZIMINING SHAKLLANISHI VA SAMARALI FAOLIYATINI
TA’MINLASH**

08.00.07 – “Moliya, pul muomalasi va kredit” ixtisosligi

**Iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)
ilmiy darajasini olish uchun yozilgan
DISSERTATSIYASI**

**Ilmiy rahbar:
i.f.d., prof. B.T. Berdiyarov**

Toshkent – 2024

MUNDARIJA

KIRISH.....	3
I BOB. KORXONA MOLIYAVIY BARQARORLIGINI BOSHQARISH TIZIMINI TADQIQ ETISHNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI.....	13
1.1. Moliyaviy barqarorlik yuzasidan hozirgi zamon nazariy qarashlar va korxonalar moliyaviy barqarorligini boshqarishga tizimli yondashuv.....	13
1.2. Korxonalar moliyaviy barqarorligi va uni boshqarish samaradorligiga ta'sir etuvchi omillar tavsifi.....	27
1.3. Moliyaviy menejment nazariyasi asosida korxonalar moliyaviy barqarorligini boshqarish tizimi.....	37
Birinchi bob bo'yicha xulosalar.....	45
II BOB MOLIYAVIY MENEJMENT TIZIMIDA KORXONA MOLIYAVIY BARQARORLIGINI BAHOLASH VA BOSHQARISHNING HOZIRGI ZAMON USLUBIYOTI.....	47
2.1. Korxonalar moliyaviy barqarorligini baholash amaldagi uslubiyotlarining tanqidiy tahlili.....	47
2.2. Korxonalar moliyaviy barqarorligini baholashning mukammal tizimi uslubiyotini ishlab chiqish.....	71
2.3. Korxonalar moliyaviy barqarorligini oshirish omillari va imkoniyatlarining regression tahlili	84
Ikkinchi bob bo'yicha xulosalar.....	93
III BOB. KORXONA MOLIYAVIY BARQARORLIGINI BAHOLASH VA BOSHQARISH SIFATINI OSHIRISH YO'NALISHLARI.....	95
3.1. Korxonalar moliyaviy barqarorligini baholash va samarali boshqarishga oid zamonaviy qarashlar ijobiy tavsiyalaridan foydalanish yo'llari.....	95
3.2. Korxonalar moliyaviy barqarorligi darajasi va uning ko'rsatkichlarini baholash uslubiyotini takomillashtirish.....	106
Uchinchi bob bo'yicha xulosalar	128
XULOSA	131
FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI.....	137

KIRISH

Dissertatsiya mavzusining dolzarbligi va zarurligi. Jahon iqtisodiyotida global moliyaviy byeqarorlikning kuchayishi sharoitida mazkur jarayonlarni tartibga solishda inflyasiyani barqaror pasaytirishga ustuvor vazifa sifatida qaralmoqda. “Global iqtisodiy o‘sish 2023 va 2024-yillarda 3,0 foizgacha, 2022-yildagi taxminiy 3,5 foizdan kamayishi prognoz qilinmoqda. Xususan, Global moliya tizimi qator muammolarga duch kelganligi sababli moliyaviy barqarorlikka tavakkalchiliklar tez sur‘atlar bilan ortib bormoqda”¹. Rivojlangan va izchil taraqqiy etayotgan davlatlar (Yaponiya, AQSH, Germaniya, Buyuk Britaniya, Xitoy va boshqalar) tajribasi shuni ko‘rsatadiki, korxonalar raqobatbardoshligi hamda barqaror rivojlanishi korxonalar moliyaviy barqarorligini shakllantirishning samarali vositalarini qo‘llashga to‘laligicha bog‘liq. Bunda tashqi muhitning ta‘siri va raqobat korxonalarini o‘zlarining moliyaviy salohiyatidan yanada samarali foydalanishga undamoqda.

Jahon iqtisodiyotida korxonalarining moliyaviy barqarorligini ta‘minlashning ahamiyati ortib borishi sharoitida iqtisodiy taraqqiyotning muvaffaqiyati va barqarorligini belgilovchi asosiy muammolarni hal etish bilan bog‘liq ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda. Korxonalarining moliyaviy barqarorligiga ta‘sir etuvchi omillarni aniqlash, uni baholash hamda takomillashtirish usullari va vositalarini ishlab chiqish, moliyaviy natijalarni tekshirish, risklarni tahlil qilish, moliyaviy boshqaruv strategiyalarini ishlab chiqish, moliyaviy barqarorligini ta‘minlashning iqtisodiy mexanizmlarini, shuningdek, ushbu sohada siyosat va tartibga solishni ishlab chiqish metodologiyasini takomillashtirish masalalari bu boradagi ilmiy tadqiqotlarning ustuvor yo‘nalishi hisoblanadi.

O‘zbekistonda ijtimoiy-iqtisodiy tizimning barqarorligini oshirish, yangi ish o‘rinlari yaratish, innovatsion rivojlanish, sarmoya jalb etish va umuman barqaror rivojlanishga erishishda korxonalarining moliyaviy barqarorligini boshqarish va samarali faoliyatini ta‘minlashga alohida e‘tibor qaratilmoqda. Bu sohada

¹ <https://www.imf.org/ru/Publications/GFSR/Issues/2023/04/11/global-financial-stability-report-april-2023>

«iqtisodiyotni modernizatsiya va diversifikatsiya qilish ko‘lamini kengaytirish, eng avvalo, import o‘rnini bosuvchi va eksport salohiyatini oshirishni ta’minlovchi ishlab chiqarishni o‘stirishga erishish, korxonalarda korporativ boshqaruv asosida jadal rivojlantirish hisobiga ular moliyaviy salohiyatini oshirish»² bo‘yicha ustuvor vazifalar belgilangan. Xususan, O‘zbekistonda korxonalar moliyaviy barqarorligini shakllantirish masalalarining nazariy, metodologik va amaliy jihatlari maxsus, mustaqil tadqiqot obyekti sifatida o‘rganish, korxonalar moliyaviy barqarorligini boshqarish tizimida korporativ moliyaviy menejmentning zamonaviy konsepsiyalari asosida uni mukammallashtirish va samaradorligini ta’minlashning tezkor chora-tadbirlarini ishlab chiqish, korxonalar moliyaviy barqarorligini oshirishning muhim shartlaridan biri sifatida ichki soliq nazoratini o‘tkazish uslubiyotini ishlab chiqish, iqtisodiyotning raqamli transformatsiyasi, global beqarorliklar sharoitida korxonalar moliyaviy barqarorligi tahlilini amalga oshirish, uni reyting, renking metodologiyasiga asoslangan solishtirma baholash yondashuvi asosida takomillashtirish tartibini ishlab chiqish, korxonalar moliyaviy barqarorligini boshqarish tizimida to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalardan foydalanish imkoniyatlari va ulardan foydalanishdagi risklarni samarali boshqarishning moliyaviy menejment samaradorligini kompleks usulda aniqlashga asoslangan modelini ishlab chiqishga qaratilgan ilmiy tadqiqotlarning amalga oshirilishi dolzarb hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son “2022-2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni, 2019-yil 3-apreldagi PQ-4265-son “Kimyo sanoatini yanada isloh qilish va uning investitsiyaviy jozibadorligini oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”, 2019-yil 1-maydagi PQ-4302-son “Sanoat kooperatsiyasini yanada rivojlantirish va talab yuqori bo‘lgan mahsulotlar ishlab chiqarishni kengaytirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarorlari, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 9-dekabrda 775-son “Davlat

² O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha xarakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi 2017-yil 7-fevral, PF-4947-sonli Farmoni